

УДК 347.965.3(477+437+437.6):001.53

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.05.138>

ГАРМОНІЗАЦІЯ ЕТИЧНИХ ТА ЮРИДИЧНИХ ЗАСАД В ДІЯЛЬНОСТІ ІНСТИТУТУ АДВОКАТУРИ УКРАЇНИ ТА КРАЇН СЛОВАЧЧИНИ ТА ЧЕХІЇ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Габані І.І.,

*асистент кафедри міжнародного права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Габані І.І. Гармонізація етичних та юридичних засад в діяльності інституту адвокатури України та країн Словаччини та Чехії: порівняльно-правовий аспект.

У статті розглядається актуальна проблема довіри до адвокатської професії та її вплив на ефективність захисту прав громадян та діяльність самого суспільства. Обґрунтовується необхідність співпраці між етичними принципами та юридичними нормами у контексті захисту прав людини. Основна увага зосереджена на аналізі взаємодії між етикою та правовими нормами, а також їх відображенням в сучасній правовій системі та акцентує універсальність та недоторканність прав людини, а також їх важливу роль як орієнтирів для суспільства та держави.

Дотримання етичних норм та правових стандартів відіграє значущу роль у забезпеченні довіри громадськості до адвокатів і, в кінцевому рахунку, у виконанні адвокатської діяльності – захисті прав людини та її гідності в сучасному правовому просторі. Взаємодія є фундаментальною для сучасної правової системи. Етичні принципи, базуючись на справедливості та добрі, формують моральну поведінку та сприяють розбудові правової спільноти. Юридичні норми, в свою чергу, регулюють поведінку громадян і організацій у суспільстві.

У статті наголошується на універсальність та недоторканість прав людини, які є фундаментальними принципами, що поширюються на всіх без винятку. Вони базуються на загальних принципах справедливості та гідності, що не повинні обмежуватися конкретними культурними чи релігійними контекстами. Права людини виступають як орієнтир для розробки та застосування юридичних норм. Багато етичних принципів, таких як принципи справедливості та рівності, знаходять відображення у правах людини і виступають важливою складовою як етики, так і прав людини. Багато конституцій та міжнародних договорів надають захист основних прав та свобод. Взаємодія етики та юридичних норм в контексті

сучасного суспільства та його морального розвитку. Професійна етика адвоката виступає як важлива складова у формуванні справедливого, гідного та ефективного правового простору. Дотримання етичних норм та правових стандартів є невід'ємною частиною роботи адвоката у суспільстві.

Ключові слова: адвокатура, правова система, професійна етика, адвокатська етика, права людини, комісія з дисциплінарних справ адвокатів, дисциплінарні порушення, адміністративно-правові аспекти

Gabani I.I. Harmonisation of ethical and legal principles in the activities of the bar of Ukraine and the countries of Slovakia and the Czech Republic: a comparative legal aspect.

The article deals with the urgent problem of trust in the legal profession and its impact on the effectiveness of protection of human rights and the activities of society itself. The necessity of cooperation between ethical principles and legal norms in the context of human rights protection is substantiated. The focus is on the analysis of the interaction between ethics and legal norms, as well as their reflection in the modern legal system, and emphasises the universality and inviolability of human rights and their important role as guidelines for society and the state.

Adherence to ethical norms and legal standards plays a significant role in ensuring public trust in lawyers and, ultimately, in the performance of the profession of lawyer – the protection of human rights and dignity in the modern legal environment. Interaction is fundamental to the modern legal system. Ethical principles, based on justice and goodness, shape moral behaviour and contribute to the development of the legal community. Legal norms, in turn, regulate the behaviour of citizens and organisations in society.

The article emphasises the universality and inviolability of human rights, which are

fundamental principles that apply to everyone without exception. They are based on general principles of justice and dignity that should not be limited to specific cultural or religious contexts. Human rights serve as a guide for the development and application of legal norms. Many ethical principles, such as those of justice and equality, are reflected in human rights and are an important component of both ethics and human rights. Many constitutions and international treaties protect fundamental rights and freedoms. Interaction of ethics and legal norms in the context of modern society and its moral development. The professional ethics of the advocate is an important component in the formation of a fair, dignified and effective legal environment. Compliance with ethical norms and legal standards is an integral part of the advocate's work in the society.

Key words: advocacy, legal system, professional ethics, advocacy ethics, human rights, commission on disciplinary cases of advocates, disciplinary violations, administrative and legal aspects

Постановка проблеми. В умовах глобалізації та інтеграції правових систем різних країн набуває особливого значення вивчення етичних аспектів адвокатської діяльності в контексті різних культур і правових традицій. Розбіжність юридичних та етичних норм впливає на ефективність адвокатської практики, вдосконалення етичних стандартів з метою підвищення довіри громадськості до адвокатської професії та забезпечити ефективний правовий захисту прав людини.

Необхідності взаємодії етики та юридичних норм для створення справедливого та ефективного правового устрою. Також звертається увагу на важливість постійного поглиблення знань та навичок адвокатів у практиці надання правової допомоги з метою захисту інтересів клієнтів. Дотримання етичних норм у роботі адвоката є невід'ємною складовою професійної діяльності. На основі аналізу наведених аспектів, стаття підкреслює, що необхідність взаємодії етичних принципів та юридичних норм стає ключовою у формуванні справедливого та ефективного правового простору. Професійна етика адвоката є не тільки важливим керуванням фактором у роботі адвоката, а й визначає його роль у суспільстві.

Мета статті. Полягає в розкритті та узагальненні основних етичних аспектів адвокатської діяльності, їх впливу на правову систему та захист прав людини. Одним із пріоритетів є взаємозв'язку між етикою та юридичними нормами, а також їх вплив на права людини в сучасних правових системах і спільних та розбіжних аспектів етичних принципів, які лежать в основі адвокатської діяльності в зазначених країнах.

Аналіз важливості етики в формуванні та розвитку правового устрою, зокрема в аспекті дотримання основних прав та свобод громадян.

Останні дослідження та наукові публікації присвячені аналізу та вивченню важливого аспекту сучасної адвокатської діяльності - етичних засад, вітчизняні та закордонні науковці, такі як Бакаянова Н., Варфоломеева Т., Вільчик Т., Бірюкова А., Заборовського В., Кухнюком Д., Храпенко О., Колодницький В. та інші, досліджують дану проблематику в різному обсязі.

Вчені як у вітчизняному, так і в міжнародному науковому співтоваристві звертають увагу на етичні принципи, які лежать в основі професійної поведінки адвокатів. Вони аналізують не лише теоретичні аспекти цих принципів, але й їх вплив на конкретну практику адвокатів. Стаття спрямована не лише на розуміння, але й на вдосконалення етичних норм, які регулюють адвокатську практику, як в Україні, так і в міжнародному контексті, що є важливим внеском у формування справедливого та ефективного правового устрою, який забезпечує надання якісних юридичних послуг та захист прав та свобод громадян.

Виклад основного матеріалу. Недовіра до адвокатської професії з боку громадськості може призвести до негативних наслідків не лише для адвокатів самостійно, а й особливо для суспільства, яке зможе недостатньо ефективно захищати свої права. У контексті правил професійної етики адвокатів, маємо справу з взаємопов'язаними аспектами, де ці правила, з одного боку, гарантують захист прав людей, а з іншого - сприяють належному виконанню адвокатської практики, яка таким чином допомагає забезпечувати існування адвоката.

Вивчення взаємозв'язку між етикою та юридичними нормами, сприйняте через призму прав людини, відображає суттєвий компонент сучасної правової системи.

Права людини та юридичні норми співпрацюють для створення справедливого, гідного та ефективного правового устрою. Етика виступає важливою складовою у формуванні цих норм і сприяє їхньому розвитку відповідно до суспільних потреб та моральних стандартів.

Професор доктор Ретманн приходиться до висновку: «Етика, яка є філософським відображенням існуючого етосу, тобто прожитих моральних переконань, досліджує критерії легітимності правового порядку, так само, як і правова етика. Сучасне етичне звернення до природно-правового мислення підтримує гуманний правовий порядок у суспільстві та означає повагу до основних прав кожного з його членів» [1, с. 81–96]. Юрист Карел Чермак висловив власний особливий погляд на проблему співвідношення права і моралі в численних своїх трактатах, включаючи редакторські статті «Вісника адвокатури» [2].

Важливо зазначити, що не кожен юрист може відповідати вимогам хорошого адвоката. Процес подальшої імплементації етики адвоката включає постійне поглиблення знань і практичних навичок з метою забезпечення належної якості надання послуг та захисту інтересів клієнтів.

У сфері етики поведінки адвоката, можна виділити декілька аспектів залежно від того, до кого адвокат виступає та з ким він взаємодіє:

- по відношенню до клієнта,
- перед судами та іншими органами влади,
- до колег-адвокатів,
- перед суспільством.

Адвокат повинен віддавати перевагу інтересам клієнта перед власними. У випадку, коли суд ухвалює рішення або призначається адвокат (безкоштовно), в Україні здійснюється відповідно до Закону України «Про безоплатну правничу допомогу», розрізняють первинну правничу допомогу та вторинну правничу допомогу [3], в той же час у Чехії та Словаччині дані функції закріплені у законі про адвокатуру і є повноваженням адвокатських палат. Спільним є закріплене законами про адвокатуру, що адвокат зобов'язаний дотримуватися конфіденційності стосовно інформації, яку він отримав у процесі представництва клієнта, та не використовувати її на свою користь.

Це означає, що адвокат повинен дотримуватися конфіденційності навіть у випадку, якщо він дізнався, що клієнт скоїв кримінальне правопорушення.

Стосовно відношення до судів та інших органів, етичні норми передбачають обов'язок поводитися до цих органів перш за все з відповідною повагою та ввічливістю. Адвокат не може надавати невірні або обманливі дані та пропозиції, а особливу увагу слід приділяти дотриманню принципу рівності, як ключовий елемент верховенства права [4]. Розуміння рівності як принципу розподілу є суттєвим для юридичного обґрунтування нормативності (обов'язкового характеру) соціальних прав, які мають свою власну специфіку прямого застосування [5, с. 69].

Принцип рівності також грає важливу роль у розумінні справедливості та стандартів належної процедури. У свою чергу, заборона дискримінації є характерною для європейської системи захисту прав людини, яка базується на Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, а також на прецедентному праві Європейського суду з прав людини.

Адвокати загалом мають зобов'язання чесно, гідно та порядно поводитися, сприяючи гідності та повазі адвокатського корпусу (це закріплено в етичних нормах). Саме порушення цього загального нормативу є основною підставою для подання дисциплінарних скарг на адвокатів. Навіть коли закон говорить про правила поведін-

ки при виконанні адвокатської діяльності, всі ці правила поширюються на адвокатів навіть поза самим виконанням адвокатської роботи. Дисциплінарна та Вища/апеляційна дисциплінарна комісія в своїх рішеннях, судова практика та етичні норми вважають, що обов'язок дотримуватися цих правил поширюється і на повсякденне життя. Обґрунтовується це тим, що громадськість вважає адвокатів частиною судової системи, а вияви недисциплінованості у їх поведінці можуть негативно позначитися на довірі громадськості до адвокатського корпусу, а також на довірі до правового порядку та органів, які його реалізують [6, с. 440].

З таким поглядом згоден Вищий адміністративний суд Чеської республіки [7], коли він аргументує, що «законодавець послідовно розглядав поняття «надання юридичних послуг» та «виконання адвокатської діяльності», що веде до логічного висновку, що там, де вживається термін «виконання адвокатської діяльності», мається на увазі будь-які дії, які адвокат здійснює у зв'язку з виконанням ним незалежної професійної діяльності адвоката, включаючи ті, що він виконує на підставі укладеної угоди про надання юридичних послуг.

Навіть після завершення представництва клієнта, причому він робить це не як громадянин, а як адвокат у процесі виконання своєї професійної діяльності, тобто під час виконання адвокатської діяльності... Адвокати, як представники цієї професії, добровільно підпорядковуються правилам етичної поведінки, які виходять за межі вимог, встановлених законами для інших суб'єктів права...

В контексті судової практики, яка встановила, що правила професійної етики зобов'язують адвокатів навіть у приватному житті, у зв'язку з цим було прийнято велику кількість дисциплінарних рішень, які прийшли до висновку, що адвокати скоїли дисциплінарні порушення навіть поза наданням юридичних послуг.

Наприклад, у Чеській республіці дисциплінарна комісія, вирішила, що адвокат скоїв дисциплінарне порушення, не виконавши свої обов'язки згідно з орендною угодою і не сплативши орендодавцеві орендну плату. У іншому випадку адвокат подібно не сплачував орендну плату та був притягнутий до адвокатської відповідальності [8], оскільки у виконанні адвокатської діяльності він не вчинив чесно та свідомо і не діяв таким чином, щоб не ушкоджувати гідність адвокатського стану, не дотримуючи при цьому правил професійної етики.

Коли адвокат не виконав обов'язки щодо сплати орендної плати, його притягли до адвокатської відповідальності. Це сталося через те, що в процесі адвокатської діяльності він не діяв чесно і свідомо, порушуючи при цьому норми

професійної етики та завдаючи шкоду гідності адвокатського стану. Це викликає питання щодо тлумачення «виконання адвокатської діяльності» і можливого порушення закону в даному випадку.

Також залишається відкритим питання, чи не вийшла Чеська адвокатська палата за рамки закону, застосовуючи дисциплінарні заходи у цих обставинах. Узагальнення дисциплінарної практики кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури України стосовно дотримання адвокатами норм адвокатської етики у мережі Інтернет є актуальним та важливим аспектом регулювання адвокатської діяльності. При користуванні мережею Інтернет, зокрема у процесі спілкування та (або) розміщення інформації у соціальних мережах, форумах, групах месенджерів та інших платформах, адвокат має дотримуватися професійних обов'язків, що визначені законодавством, Правилами адвокатської етики, рішеннями З'їзду адвокатів України та Ради адвокатів України [9].

Форми використання Інтернету можуть бути різноманітні: обмін інформацією з іншими учасниками соціальних мереж, надання юридичних консультацій, коментування записів інших учасників, розміщення та поширення вмісту, рекламні заходи, публікації статей та ведення блогів тощо.

Аналогічно до будь-якого іншого виду спілкування та поширення інформації, активність в Інтернеті повинна відповідати загальним принципам: незалежності, професійності, відповідальності, чесності, стриманості, коректності, гідності, недопущенню будь-яких проявів дискримінації, толерантності та терпимості, корпоративності та збереженню довіри суспільства, конфіденційності. Деякі вимоги, пов'язані з дотриманням норм адвокатської етики при використанні Інтернету, визначені у розділі VIII Правил адвокатської етики асоціації адвокатів України.

Наприклад, адвокат повинен урахувати можливі наслідки від спілкування у соціальних мережах, включаючи аспекти професійної незалежності, та переконатися, що його дії відповідають статусу та іміджу адвоката.

Також, адвокат повинен регулярно аналізувати свої соціальні мережі та розміщуваний контент. У випадку виявлення помилок чи невідповідності конфіденційності, інформацію слід негайно виправити чи видалити. Коментарі, які розміщуються, повинні бути достовірними та не вводити в оману. У контексті судового процесу, адвокат зобов'язаний виконувати вказівки головуючого судді. Тому, оцінка скарг процесуального опонента (у цьому випадку, прокурора) на поведінку адвоката у суді повинна базуватися на рішеннях та діях, ухвалених суддею в реакції на цю поведінку.

Висловлена така ж позиція Вищою кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури в узагальненні дисциплінарної практики кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури України (рішення № V-006/2021 від 27.05.2021) [10]. У вищезгаданому випадку прокурор подав скаргу до Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, щодо численних неявок та запізнь адвоката на судові засідання в кримінальному провадженні (що у свою чергу є правилом адвокатської етики).

Однак, враховуючи, що ця скарга була ініційована стороною обвинувачення, яка є процесуальним супротивником адвоката в цьому кримінальному провадженні, а також ураховуючи відсутність апеляційного звернення суду до дисциплінарної палати у зв'язку з можливими проявами неповаги адвоката до суду та умисного уповільнення процесу, Дисциплінарна палата прийняла рішення відхилити скаргу прокурора.

Адвоката висловив свою позицію, вказавши, що скарга прокурора може бути формою тиску на його захисника через правову позицію, що цим самим порушує право на захист адвоката. Важливо також враховувати, що судово-процедурна вимогає від учасників певного рівня правової поведінки та культури юридичної практики. При цьому суд вживає процесуальних заходів для упорядкування поведінки учасників, відповідно до постанови касаційного адміністративного суду від 23.12.2020 у справі № 826/11330/17 [11].

Головуючий суддя керує ходом судового засідання, забезпечує дотримання процесуальних норм та прав, і навіть може попередити прокурора про відповідальність за невиконання його обов'язків.

У випадках невиконання вказівок головуючого судді, прокурора чи адвоката суд може негайно вжити заходів щодо притягнення до відповідальності за неповагу до суду. Отже, особи, які проявляють неповагу до суду, підлягають відповідній відповідальності згідно до закону.

Адвокат повинен ставитися до думок, поведінки та самовираження інших осіб або опонентів з обґрунтованою стриманістю та повагою. У даному випадку, оскільки виявлено відсутність фактів неявок адвоката на судові засідання без поважних причин, Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури, підтримуючи позицію Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, відхилила скаргу прокурора.

Правильне функціонування юридичної системи вимагає дотримання процесуальних норм, правових стандартів та етичних принципів у судовій практиці. Недотримання цих норм може мати серйозні юридичні та дисциплінарні наслідки для учасників судового процесу та порушувати надійність та довіру до правосуддя.

Висновки: Оскільки адвокат згідно з процесуальними кодексами зобов'язаний виконувати вказівки головуючого суду, оцінка скарг процесуального опонента на поведінку адвоката в суді повинна ґрунтуватися на діях та рішеннях суду, ухвалених відповідно до цієї поведінки адвоката.

Адвокат повинен утримуватися від використання засобів та методів у своїй професійній практиці, що протирічать чинному законодавству. При захисті інтересів свого клієнта, адвокат має не лише враховувати порушення закону, а й реагувати на них відповідно до встановлених нормативів. Адвокат повинен виявляти повагу до сутності та громадського призначення адвокатської професії у всіх аспектах своєї діяльності: у професійній, громадській, публіцистичній сферах та інших. При виконанні своєї професійної діяльності адвокат має додержуватися загальноприйнятих норм ділового етикету.

Важливим є дотримання дисципліни та етики серед адвокатів. Адвокатська асоціація/палата, яка здійснює контроль за додержанням етичних норм та може застосовувати дисциплінарні заходи проти адвокатів, які порушують професійні стандарти. У ході аналізу взаємодії етики та юридичних норм, розглянутої через призму прав людини, виявлено ряд важливих висновків:

- забезпечення дотримання процесуальних норм та прав під час судового засідання має вирішальне значення для забезпечення справедливості в правовій системі.

- судова система має компетенцію негайно реагувати на випадки невиконання вказівок головуючого судді, прокурора чи адвоката, що підкреслює важливість дисциплінарного контролю в судових процедурах.

- права людини є універсальними та недоторканними, необхідно їх поважати та захищати, незалежно від культурних, релігійних чи соціальних різниць.

- адвокат, як представник інтересів свого клієнта, повинен виявляти професійну етику та додержуватися встановлених нормативів усіх аспектів своєї діяльності.

- дотримання дисципліни та етики у професійній діяльності адвоката є важливим для підтримання високого стандарту правової практики та забезпечення довіри суспільства до адвокатської професії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Rethmann, Albert-Peter. Právo a morálka: Zamyšlení nad jejich sporným vztahem. Salve: Revue pro teologii a duševní život. 2005, roč. 2005, č. 4, s. 81–96.
2. JUDr. Karel Čermák, advokát, bývalý předseda České advokátní komory, v letech 2003-2004 ministr spravedlnosti vlády ČR.
3. Про систему БПД. URL: <https://legalaid.gov.ua/pro-systemu-bpd/> (дата звернення 01.09.2023 р.)
4. Більш детально про принцип рівності та заборони дискримінації див.: Журавльова Г.С. (2018) *Принцип рівності та заборони дискримінації у конституційному праві*. Дис... д.ю.н. Ужгородський національний університет.
5. Савчин М.В. Права людини у світлі конституційної (2015) *Український журнал міжнародного права*. Спецвипуск. Міжнародне право і Конституція України. С. 35–41.
6. Čermák, Karel, Vychopeň, Martin. Etický kodex – komentář (čl. 1–34). In *Zákon o advokacii: komentář*. s. 440.
7. Rozsudek NSS č. j. 5 As 34/2003-47.
8. Kárné rozhodnutí sp. zn. K 27/2015.
9. Узагальнення дисциплінарної практики кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури щодо дотримання адвокатами норм адвокатської етики при використанні мережі Інтернет. URL: <https://vkdk.org/uzagalnennya-distsiplinarnoji-praktiki-kvalifikatsijno-distsiplinarnih-komisij-advokaturi-schodo-dotrimannya-advokatami-norm-advokatskoji-etiki-pri-vikoristanni-merezhi-internet/> (дата звернення 01.09.2023 р.)
10. Скарги прокурора на адвоката оцінюються з урахуванням позиції суду. URL: <https://vkdk.org/skargi-prokurora-na-advokata-otsinyuyutsya-z-urahuvannyam-pozitsiji-sudu/> (дата звернення 01.09.2023 р.)
11. Рішення № V-006/2021 27 травня 2021 року м. Київ Узагальнення дисциплінарної практики кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури щодо заяв (скарг) представників прокуратури та правоохоронних органів. URL: <https://vkdk.org/15922-2/> (дата звернення 01.09.2023 р.)